

Doi 10.17050/kafkasilahiyat.1088076

**Two Groups of Human Profiles Directing Societies
with Oppression: Mele'/ Leaders and Mutrafın/The Rich
Hacı Çiçek ***

Abstract

The beginning of social relations between individuals dates back to ancient times. Social relations naturally brought some social differences with them. Because each individual's mental faculties, self-confidence, entrepreneurial spirit in the economic context and the ability to communicate with people are not the same. It is possible to say that this social difference has caused the group that has come to the forefront over time to see itself in a different and superior status. The group, which describes itself as a bourgeois and nobleman, either took over the administration of the country itself or intervened from the outside. So, this group influenced and controlled other people over time. They tried to direct all their values, almost down to the freedom of belief of the subgroup. The Qur'an describes this group, which sees itself as irresponsible and above the society, as "mele'/leaders" and "mutrafın/the rich". These circles, which have almost the same qualities and support each other in all matters, were the first to react to the prophets who tried to liberate people in terms of faith and to provide justice in the society in social terms. Not only did they oppose the prophets, they also provoked other people. Therefore, there has been a barricade in front of a revelation-oriented life in society. In this study, the comments and analyzes about "mele'/leaders" and "mutrafın/the rich" in his commentary named in general, the views of some other commentators were discussed.

Key words: *The Qur'an, Mele'/Leaders, Mutrafın/The rich, Oppression, Society.*

**Toplumları Baskı ile Yönlendiren İki Grup İnsan Profili: Mele'/Eşrâf ve
Mütrefin/Varlıklılar
Hacı Çiçek**

Öz

* Assistant Professor, Adıyaman University, Faculty of Education, Department of Arabic Language Education (Arabic Teaching), Adıyaman, Türkiye.

Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi (Arapça Öğretmenliği), Adıyaman, Türkiye.

hcicek02@hotmail.com

ORCID 0000-0003-4735-6349

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 15 March/ 15 Mart 2022

Accepted / Kabul Tarihi: 03 June/ 03 Haziran 2022

Published / Yayın Tarihi: 28 July / 28 Temmuz 2022

Volume / Cilt: 9; Issue / Sayı: 18 Pages / Sayfa: -590-608

Suggested ISNAD Citation: Hacı Çiçek, "Toplumları Baskı ile Yönlendiren İki Grup İnsan Profili: Mele'/Eşrâf ve Mütrefin/Varlıklılar", *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 9/18 (Temmuz-July 2022), 590-608.

www.dergipark.org.tr

Bireyler arasında sosyal ilişkilerin başlaması oldukça eskiye dayanmaktadır. Sosyal ilişkiler, doğal olarak beraberinde bazı sosyal farklılıklar getirmiştir. Çünkü her bireyin akli melekesi, özgüveni, girişimcilik psikolojisi ve insanlarla iletişim kurma yeteneği farklıdır. Bu doğal farklılık, zamanla toplumda öne çıkmış grubun, kendini özel ve üstün bir statüde görmesine neden olmuştur. Kendilerini kentsoylu ve asilzade diye niteleyen grup, ya bizzat memleketin idaresini ele almış ya da dışarıdan müdahale etmiştir. Sözü edilen grup, zamanla diğer insanları etkilemeye, denetlemeye çalışmıştır. Onlar, neredeyse alt grubun inanma özgürlüklerine şekil verir hale gelmiştir. Kur'ân, kendini sorumsuz ve toplumun üstünde gören bu grubu "mele'/eşrâf" ve "mütrefîn/varlıklı kimseler" olarak nitelemiştir. Neredeyse aynı niteliklere sahip ve her konuda birbirine destek veren bu çevreler, insanları inanç bağlamında özgürleştirmeye, sosyal anlamda ise toplumda adaleti sağlamaya çalışan peygamberlere ilk tepki verenler olmuştur. Onlar, peygamberlere karşı çıkmakla kalmamış, diğer insanları da kıskırtmıştır. Bu itibarla toplumda vahiy eksenli bir hayatın önüne barikat olmuştur. Bu çalışmada peygamberler tarihinin bütün dönemlerinde öne çıkan "mele" ve "mütrefîn" kesime müfessirlerin getirdiği bazı yorum ve analizler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Mele', Mütrefîn, Baskı, Toplum.

GİRİŞ

Hem lügavî hem pratik kapsamı uyarınca İslâm, barış ve esenlik anlamına gelmektedir. Aynı zamanda aydınlık olan İslâm, literal bağlamda karanlık anlamına gelen zulmün karşısında durmuş, nitekim onun ahirette sahibine karanlık olarak döneceğini vurgulamıştır.¹ İslâm'ın kutlu davetçileri olan peygamberler, muhatap oldukları toplumlarda adaleti egemen, zulmü ise yok etmeye çalışmışlardır. Ne var ki toplumu çıkarları doğrultusunda yönlendiren egemen sınıf, peygamberlere deli, akılsız, zekâ özürülü gibi ithamlarda bulunmuştur.²

Kur'ân, insanın vahiyle aydınlatıldığını, sayısız nimetlerle onure edilip mükerrem kılındığını³ haber vermiştir. Allah, insanları mükerrem kıldığı gibi şaşırmasınlar diye içlerinden peygamber göndermiş⁴, beşer olmaları hasebiyle peygamberleri de kendi hallerine bırakmamış, muhatap oldukları ümmete/topluma nasıl davranacaklarına dair yol işaretleri sayılan kitap ve sayfalarla takviye etmiştir.⁵ Toplumu, fitrat dışı ilkelerden kurtarıp Allah'ın koyduğu ölçüler doğrultusunda şekillendirmeye çabalayan peygamberlere bir egemen sınıfın karşı çıktığını haber vermiştir.⁶

¹ Buhârî, *Mezâlim* 8.

² *Hicr*, 15/6; *Sâffât*, 37/36; *Kamer*, 54/9; *Kalem*, 67/2.

³ *İsrâ*, 17/70.

⁴ *Nahl*, 16/36.

⁵ *Bakara*, 2/53, 87; *Âl-i İmrân*, 3/7; *Nisâ*, 4/54, 105, *Hûd*, 11/110; *Nahl*, 16/89; *İsrâ*, 17/2; *Neml*, 27/15; *Zuhruf*, 43/63.

⁶ *Bakara*, 2/138.

Söz konusu engel ve barikatlar, bazen bireysel bazen kurumsal bağlamda olmuştur. Kur'ân, İslâm'a davet tarihinde birçok barikattan söz etmiştir. Onların bazıları açık isimleriyle, bazıları da zamirler ile bildirilmiştir. Örneğin Firavun⁷, Kârûn⁸, Hâmân⁹, Sâmîrî¹⁰ ve Ebû Leheb¹¹ gibi zalimler gerçek isimleriyle; Bel'am¹², Ebû Cehil¹³, Âs b. Vâil¹⁴, İbn Selûl¹⁵ ve türevleri gibi kişiler ise zamirler ile gündeme getirilmiştir. Konumları ve uğraş alanları farklılık arz etse de yek diğerinin destekçisi olan bu egemen sınıf, Kur'ân'da mele' ve mütrefin diye adlandırılmıştır.

Söz konusu çevreler, her fırsatta toplumu kişisel ve grupsal çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışmışlardır. Asıl konumuza girmeden önce mele' ve mütrefin kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarını vermeye çalışalım.

1.Mele' ve Mütrefin Kelimelerinin Sözlük ve Terim Anlamları

Arapça kökenli olan ve m-l-e fiilinden türemiş mele' kelimesinin sözcük anlamı, bir kanaat ve görüş konusunda ittifak eden, bir araya gelenler¹⁶; "topluluk/grup"; memleketin ileri gelenleri¹⁷; "kodaman çevre"¹⁸ ve bir konuda istişare etmek için bir arada bulunanlar demektir. Cemisi/çoğulu "emlâ"dır.¹⁹ Bir bakıma "Toplumda göz dolduran, idare erkinde

⁷ Bu diktatör ve totaliter şahıs "Firavun" adıyla Kur'ân'da yetmiş dört kez geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (İstanbul: el-Matbaatü'l-İslâmiyye, 1982), 515-516.

⁸ *Kasas*, 28/76, 79; *Ankebût*, 29/39; *Gâfir*, 40/24. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Firavun'u, siyasî istibdadın, Karun'u ise malî istibdat ve ihtikârın sembolü olarak nitelemiştir. Bkz. *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 5/3755.

⁹ *Kasas*, 28/6, 8, 38; *Ankebût*, 29/39; *Gâfir*, 40/24, 36.

¹⁰ *Tâhâ*, 20/85, 87, 95.

¹¹ *Mesed*, 111/1.

¹² *A'râf*, 7/175-176. Geniş bilgi için bkz. Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yûnus b. İsa et-Tüsterî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm (Tefsîrû 't-Tüsterî)*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1423), 1/69; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fi te'vîli'l-Kurân*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 13/253; Ebû'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve 'üyûni'l ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*, (Beyrût: Dârü'l-Küttâbi'l-Arabî, 1987), 2/178; Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiü' li ahkâmi'l-Kur'ân*, (Kâhire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 7/319; Ebû'l-Berekât Hâfızuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*, (Beyrût: Dârü'l-Kelim et-Tayyib,1998), 1/618; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-vasît*, (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1422), 9/162.

¹³ Fahreddîn Râzî, *Tefsîrû'l-kebîr*, (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1420), 32/301; Mevdûi, *Tefhim*, 7/255.

¹⁴ Tüsterî, *Tefsîr*, 1/206; Fahreddîn Razî, *Tefsîrû'l-kebîr*, 32/301; Kurtubî, *el-Câmiü' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/210;

¹⁵ *Enfâl*, 8/49; *Tevbe*, 9/84; *el-Münâfikûn*, 63/1, 7-8.

¹⁶ Mesela Kur'ân'da, Hz. Musa'nın öldürülmesi için karar veren bürokrasideki üst düzey memurlar için "mele" kavramı kullanılmıştır. Bkz. *Kasas*, 28/20.

¹⁷ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'anî kelimâti'n-nâs*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 2/160-161; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, (Beyrût: Dârü İhyâi Türâsi'l-Arabî, 2001), 15/290.

¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, 5/3452.

¹⁹ Ebû Abdirrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-ayn*, (Beyrût: Dârü Mektebeti'l-Hilâl, ts.), 3/346; Ebû Fadl Cemalüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrût: Müessesetü'l A'lamî, 2005), 5/13; Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil b. Side el-Mürsî, *el-Muhassas*, (Beyrût: Dârü İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1996), 5/13; Ebû'l-

bürokratik sınıfı temsil eden, tespit ve yorumlarıyla saygı gören kimselerdir" diye de nitelenebilir.²⁰ Kendilerini toplumdan ayırıştıran ve onlara tepeden bakan bu grup, farklı sıfatlarla nitelenmiştir. Örneğin "avam tabakasının tabii olduğu zorba/ceberut kimseler"²¹, "toplumda mal ve statü bağlamda ileri gelenler ve günah işlemekle haddini aşanlar"²², "peygamberlere acımasızca karşı çıkanlar, onların tavsiye ettiği ilke ve prensiplere meydan okuyanlar"²³, "varlıklı olmalarından ötürü azan, isyan ve tuğyanları artan"²⁴, "herkesten önce nimetin şükrünü yapması gerekirken Allah'a itaat sınırını aşan, nankörlük edip Nemrutlaşan; ilahî azabı hak eden"²⁵, "heva, heves ve şehvî arzularının peşinde koşan, bütün yönleriyle zalim idarecilere yakın duran ve dalkavukluk yapan, yoksul kesimi sömüren"²⁶, aşağıladıklarına "sığ, kıt görüşlünüz"²⁷ gibi yakıştırmaları eklemek mümkündür.

Lügavî bağlamda mele' kavramıyla ilişkili olan "meleu'l-a'lâ" ise "meleklerin önde gelenleri/mukarrabûn ve peygamberlerin ruhları" demektir.²⁸ Mele' kelimesinin bir diğer anlamı ahlak, huy, karakter demek²⁹ olup edebiyattaki imlâ sözcüğü de bu fiilden türemiştir.

Mele' kelimesi, her ne kadar sıklıkla Kur'ân'da "zorba ve despot çevre" formda geçse de kimi yerlerde idare erkinde görev almış danışman, şûrâ³⁰ ve görüş sahipleri diye

Kâsım Mahmûd Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2/223-224; Ebû Saîd Neşvân b. Saîd b. Sa'd b. Ebî Himyer b. Ubeydillâh el-Himyerî el-Yemenî, *Şemsü'l-ülûm ve devâ'ü kelâmî'l-'Arab mine'l-külûm*, (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Muâsır, 1999), 9/6367; Ahmed Muhtâr Abdülhamîd Ömer, *Mü'cemü'l-Lügati'l-Arabiyye el-Muâsıra*, (Kâhire: Alemü'l-Kütüb, 2008), 3/2117.

²⁰ Râğıb İsfahânî, *el-Müfredât*, (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, H/1412), 776.

²¹ Ebü'l-Hasan Ali Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitabi'l-Aziz*, (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, H/1415), 630; Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vîl*, 2/249.

²² Taberî, *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli'l-Kurân*, 17/405.

²³ Ahmed b. Mustafâ Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî*, (Kâhire: Matbaatü Mustafâ el-Babî el-Halebî, 1946), 6/450.

²⁴ İbrâhîm b. İsmâîl el-Ebyârî, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyyetu'l-müeyyessere*, (Kâhire: Müessesetü Sicillî'l-Arab, 1984), 10/201.

²⁵ Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-vasît*, 2/1334.

²⁶ Muhammed Ebû Zehra, *Zehretü't-tefâsîr*, (Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.), 7/3772. Kur'ân'ın mele' ve mütrefin diye nitelediği bu grup, her milletin refah içinde yaşayan; serveti, binekleri ve hizmetçileri bulunan, konforları yerinde olan aristokrat kesimdir. Onlar, mevcut iktidardan alabildiğine nemalanırlar. Tapındıkları dünya malı onları bozar, fitratlarını yitirir; bu itibarla doğru yoldan sapar ve ahlaksızlığa dalarlar. Bu insan tipi, ırz-namuslarını ve dokunulmaz kabul edilen değerlerini önemsemez, dünya çıkarına feda ederler. İçinde buldukları ve sayelerinde palazlandıkları milletin kutsal değerleriyle alay ederler. Kendilerine rakip güç kabul etmezler. Yeryüzünde fesat çıkarır, milleti ifsada çalışırlar. Geniş bilgi için bkz. Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, (Beyrût: Dârü's-Şürûk, H/1412), 4/2217.

²⁷ *Hüd*, 11/27.

²⁸ Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât mü'cemün fî'l-müstlahâti ve'l-fürûk el-Arabiyye*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 874; Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Kâhire: Dârü'l-Hidâye, ts.), 9/489.

²⁹ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 5/177.

³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, 4/2232.

vurgulanmıştır.³¹ Bazı dilbilimciler, cinsiyet açısından grubun durumuna dikkat çekmiş; onların salt erkeklerden oluştuğunu, aralarında kadınların bulunmadığını ileri sürmüştür.³²

Literal bağlamda yukarıda verilen bilgilerden hareketle mele' kelimesinin, günümüzdeki konsey, danışma kurulu, bakanlar kurulu ve yönetim kurulu gibi oluşumlarla örtüştüğü söylenebilir.³³

T-r-f fiilinin if'âl veznindeki ism-i faili mütrif; ism-i mefulü ise mütref'tir.³⁴ Mütrefin, bolluk bereket içinde yaşayan, refah düzeyi yüksek ve her türlü nimete kavuşma imkanına sahip çevre demektir. Başka bir ifadeyle her istediğini yapabilen ve kimsenin mâni olmadığı kimse/kesim olarak nitelenebilir.³⁵

Her türlü nimet verilen kimselerin mele' ve mütrefin diye nitelenmesi, ıstılahî bağlamda pek isabetli olmayabilir. Zira mütref olanlar, varlıkları sayesinde başkalarını hor görüp şımaranlardır.³⁶ "...dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz şımarık guruh"³⁷ ayetindeki kesit, bunun en açık delili durumundadır. Bu tip insan, sürekli refah içinde yaşamayı arzular, sever; bunu en doğal hakkı olarak görür. Onun karakteristik özellikleri arasında nimet sahibi Allah'a karşı bir serzeniş, şikâyet ve nankörlük vardır. Öyle ki Allah, kendisine ikramda bulunup bol nimet verdiğinde o, Allah'ın, cömert davrandığını kabul eder ama onun rızkını daralttığında burun kıvrır, nankörlük eder ve Allah'ın, kendisini küçük düşürdüğünü, önemsemediğini söyler durur.³⁸

Kur'ân ayetlerinden idareci Firavun'un³⁹ ve askerî bürokrasideki Hâmân'ın⁴⁰ mele' grubundan; kapital sahibi Kârûn'un⁴¹ ise mütrefin gruptan olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü çoğu kez, üst bürokrasideki bir memurun, iş dünyasındaki birisinden zengin olmadığı bilinmektedir. En çarpıcı taraf ise adı geçen her iki grup insanın birbirini desteklediği, birbirine payanda olduğudur. Zira bir grubun, toplumda sosyal statüsünü yitirmesi, beraberinde diğer grubun da tasfiyesini getirecektir. Bu zorba ve mütekebbir üçlünün

³¹ Geniş bilgi için bkz. *Yusuf*, 12/43; *Neml*, 27/29, 32, 38. Bu kavramın, büyüklemler anlamına gelen "müstekbir" ve "mütekebbir" kelimeleriyle yakından ilişkisi vardır. Çünkü peygamberlerin davetine ilk etapta karşı koyan ve daveti içselleştirmeyi kendilerine yakıştırmayanlar, bu çevrenin bireyleridir. Bkz. *Araf*, 7/66, 75, 88; *Mü'minûn*, 23/46.

³² İbn Sîde, *el-Muhassas*, 1/316, 5/13.

³³ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mü'cemül-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 672.

³⁴ Ahmed Muhtâr Abdülhamîd Ömer, *Mü'cemül-lügati'l-Arabîyye el-muâsıra*, 1/290.

³⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheretü'l-lüga*, (Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 1/393; Ezherî, *Tehzibü'l-lüga*, 14/193; Ebü'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mü'cemü mekâyisi'l-lüga*, (Beyrût: Dârü'l-Ciyl, 1991), 1/345; Mürsî, *el-Muhassas*, 3/455.

³⁶ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, 1/93; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 9/17; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 23/54.

³⁷ *Hud*, 11/116.

³⁸ Bkz. *Fecr*, 89/15-16.

³⁹ Bkz. Abdülbâkî, *el-Mü'cemül-müfehres*, s. 515-516.

⁴⁰ Haman ile ilgili ayetler için bkz. Abdülbâkî, *el-Mü'cemü'l-müfehres*, 739. Bazı kaynaklar Firavun, Haman ve onların askerlerinde insanlara karşı insanlık dışı vahşî ve şeytanî birçok özelliğin olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Nizâmuddîn Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-A'rec en-Nisâbü'rî, *Garâibu'l-Kur'ân ve reğâibu'l-Fürkân*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 5/334.

⁴¹ Bkz. Abdülbâkî, *el-Mü'cemül-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 543.

politikalarını normal karşılayıp tezkiye ve tebriye eden din adamı vardır ki vahye dayalı toplumun inşasına en tehlikeli ve zorlu engelin, bu figür olduğu söylenebilir. Çünkü bu kişinin, Allah, din, iman ve kutsallar adına kitabı tahrif ettiği, insanları yönlendirdiği görülmektedir.⁴² Bu nedenledir ki Kur'ân, ilk üç kişiye acıklı azabın olacağını haber vermiş olmasına rağmen, sahtekâr din adamını kınamış, kendisine şiddetli azabın dokunacağını bildirmiş, ayrıca ona köpek nitelemesinde bulunmuştur.⁴³ Bu niteliğin, Kur'ân'da başka bir kişiye verilmemesi oldukça manidardır.

Mele' ve mütrefin kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarını verdikten sonra tarihte söz konusu çevrenin peygamberlere reva gördüğü yakıştırmaları ele almaya çalışalım.

2.Mele' ve Mütrefin Çevrenin Peygamberlere Yakıştırmaları

Malum olduğu üzere Allah, irade sahibi insanları yaratmış, bir başına bırakmamış Allah'a ibadet etsinler ve tağuttan sakınsınlar diye her ümmete peygamberler göndermiştir.⁴⁴ Söz konusu peygamberlerin, gönderildikleri toplumun idarecileri tarafından sevinçle karşılandığı görülmüştür.

Kimi toplumlar, peygamberleri ve onlara inananları sapıklık, beyinsizlik, sihirbazlık, insanlar arasında fesat çıkarmak, yalancılık ve mecnunlukla itham etmişlerdir. Söz konusu toplumlara, özellikle mele' ve mütrefine göre kendileri dünya gerçeklerini bilen, müminler ise çağın gerisine düşen zavallı kimselerdir. Bu tavır, farklı formlarda olsa da neredeyse bütün toplumlarca gösterilmiştir.

Mele' ve mütrefin çevrenin, peygamberlere yakıştırmalarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

2.1.Sapıklıkla İtham Etmişlerdir

⁴² Aslı, "Bir şeyin uç tarafı ve kenarı" anlamına gelen *h-r-f* fiili kökünden türemiş olan tahrif kelimesi sözlükte "yönelmek, meyletmek, sapmak" anlamlarına gelir. Başka bir ifadeyle "Bir kelimenin veya sözün anlamını, benzer anlamlarla değiştirmek" demektir. Geniş bilgi için bkz. İsfahânî, *el-Mufredât*, s. 228; Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, 5/12; İbn Fâris, *Mü'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 2/43; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, 1/183; Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tekmilâtü'l-me'âcim el-Arabiyye*, (Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm,1979), 3/129; Ahmed Muhtâr Abdülhamîd Ömer, *Mü'cemü'l-lügati'l-Arabiyye el-mu'âsıra*, 1/475; Mürsî, *el-Muhkem ve'l-mühît el-a'zam*, 3/307; Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, 1/275; Abdurrahman b. Ebibekir Celâluddîn es-Süyûtî, *Mü'cemü mekâlid el-ülûm fi'l-hüdûd ve'r-rüsûm*, (Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb, 2004), 207. Daha geniş bilgi için bkz. Muhammet Tarakçı, "Tahrif", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/422.

⁴³ *A'râf*, 7/175-176. Müellif Zemahşerî, Firavun, Hamân ve Kârûn'un, başka bir ifadeyle mele' ve mütrefin çevrenin yaptıklarını, ilmiyle meşrulaştıran kişinin Kenanlı Bel'am b. Bâ'ûrâ olduğunu kaydetmiştir. Bel'am'a ilim verilmiş ama o ilmi, kendisini Allah'a yaklaştıracığına Firavun ve çevresine yaklaştırmıştır. Şeytana uymuş, Hz. Musa'nın getirdiği vahye karşı çıkmış ve kâfirlerden olmuştur. Halbuki o, Allah'ın ayetlerine inanır ve bağlı kalmış olsaydı, Allah katında makamı yükselecekti. Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/178.

⁴⁴ *Nahl*, 16/36.

"Kavminden ileri gelenler/yöneticiler (mele') dediler ki: "Biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz."⁴⁵

Carullâh Zemahşerî, yukarıda geçen ayetin tefsirini yaparken mele' kelimesinin anlamını, aynen sözlük anlamını verdiğimiz konu başlığıyla örtüşecek formatta "yörenin eşrafı ve yöneticileri" olarak vermiş, daha sonra ise aralarında kadınların bulunmadığı, sadece erkeklerden meydana gelen grup olarak kabul etmiştir.⁴⁶

Bu ayette geçen "kavmin ileri gelenleri" çevresinden kastedilenler, Hz. Nuh'un davetine karşı çıkan ve toplumu vahiy mesajını reddetmeye çağıran kimselerdir. Onların mesnetsiz sapıklık ithamına karşılık Hz. Nuh, kendisinde sapıklık namına hiçbir durumun olmadığını söylemiştir.⁴⁷

2.2.Beyinsizlikle İtham Etmişlerdir

Peygamberlerin maruz kaldığı iftiraldan biri de *sefih*, *ahmak* ve *beyinsiz* gibi yaftalardır. Bu itham Hz. Hud ve inananlara edildiği gibi asırlar sonra Hz. Peygamber ve ona inananlara da edilmiştir.⁴⁸

"Kavminden kâfir olan yöneticiler/ileri gelenler şöyle demişti: "Doğrusu biz seni elbette bir beyinsizlik içinde görüyor ve yalancılardan olduğuna inanıyoruz."⁴⁹

Kavminin, Hz. Hud'u sefihmiş gibi topluma lanse etmeleri, bir bakıma beyinsizlik ve yalancılığın Hz. Hud'un içine iyice yerleştiğini kastetmektir. Aslında Hz. Hud, onların vahye karşı çıkmaları nedeniyle akılsızca hareket ettiklerini bilmesine rağmen, onların üslubu ile karşılık vermemiş, edebini korumuş; onların kaba tavırlarını görmezden gelmişti, denebilir. Kur'ân'da bunların sonraki mümin nesillere aktarılmasındaki arka plan ise bir bakıma, onların beyinsiz ve ahmak kimselere nasıl davranması gerektiğini öğretmek içindir.⁵⁰ Herhangi bir konuda faaliyetin önderine yapılan bir itham ve iftira, aynı zamanda onun önderliğini kabul eden bireylere de yapılmıştır: "Onlara insanların iman ettiği gibi siz de iman edin, dediği zaman; biz, beyinsizlerin iman ettiği gibi mi iman edelim? derler."⁵¹

Müslümanları beyinsizlikle itham eden -kendileri asıl beyinsiz olanlar- münafık kimselerdir. Çünkü münafıklar, insanların içinde en beyinsiz kimselerin, müminler olduğunu iddia etmiştir. Doğrusu, kâmil olanlar, müminlerdir; ahmak ve beyinsiz olanlar ise

⁴⁵ A'râf, 7/60

⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/113. Toplumdaki egemen güçler "Ey Nuh, biz, seni akli hayra şerre ermez akılsız birisi olarak görüyoruz. Allah seni peygamber olarak ta seçmedi. Allah böyle peygamber falan da göndermez, ne diyorsun sen?" dediler. Bkz. Mehmet Bakırcı, *Sure A'raf*, (Konya: Serendib Yayınları, 2018), 79.

⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/114.

⁴⁸ Bkz. *Bakara*, 2/13. Bkz. Ebû Sehl Muhammed b. Abdurrahman el-Magrâvî, *et-Tadabbür ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân bi sahihi's-sunen, mukaddime*, (Beyrût: Mektebetü Mişkât el-İslâmiyye, 2014), 1/264-266.

⁴⁹ A'râf, 7/66.

⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/116.

⁵¹ *Bakara*, 2/13.

münafıklardır. Müminler, düalist davranmamalarından ötürü toplumda ahmak ve beyinsiz diye lanse edilmişlerdir. Söz konusu ithama maruz kalanlar arasında Bilal Habeşî (ö.20/641), Habbâb b. Eret (ö.37/658) ve Suheyb er-Rûmî (ö.38/659) gibi yoksul müminler bulunmaktaydı. Aslında onlar, adı geçen müminlerin beyinsiz ve ahmak olmadığını biliyorlardı ama onlara olan kin ve adavetlerinden alay ediyorlardı.⁵²

2.3.Sihirbazlıkla İtham Etmışlerdir

Tarihte peygamberlere karşı çıkan ve toplumu onlar aleyhine şartlandıran çevrenin başvurduğu iftirallardan bir diğeri de o insanları *büyücü, falcı* veya *medyum* olarak itham etmeleridir. Bu yöntem, her dönemdeki idareci sınıfın yani üst bürokratların, *toplumu şartlandırma* politikasıdır, denilebilir. İşte buna tevessül edenlerden bir grup da Firavun'un çevresindeki protokol mensubu bürokatlardır. Mesela Firavun döneminde "*sihir*" ve "*sihirbazlık*" bir sektör halinde olmasına, olağanüstü durumlarda memleketin dört bir tarafındaki sihirbazlar göreve çağırılmasına rağmen onların Hz. Musa'yı "*bilgili/usta bir büyücü*" olarak toplum nezdinde küçük düşürmeye çalışmalarıdır.⁵³ Bu ise psikolojideki "*yansıtma*" hastalığı diye nitelenebilir.

"Gerçeği ortaya koyan delillerimiz kendilerine gelince 'Bu, apaçık bir büyüdür!' demişlerdi." "Kendileri de mucizelerimize kesin olarak inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden dolayı, onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!"⁵⁴

Ayetin metninde (Neml, 27/13) geçen "mubsira" kavramı, herkesin rahatlıkla görebileceği apaçık deliller⁵⁵, insanların önlerini görebilmelerini sağlayan aydınlık yol⁵⁶ ve onların güzergâhını belirleyen işaretler⁵⁷, başka bir tanımla kanıtlar, göstergeler, ayetler⁵⁸ demektir. Aslında mele' ve mütrefin grubun, Allah'ın elçilerince iletilen delilleri görmesine rağmen hakikati bir türlü kabul etmediği anlaşılmaktadır. Onların, ayetler/mucizeler karşısında büyüklendiği, egolarını putlaştırdığı, Hz. Musa ile kardeşi Hz. Harun için

⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/63-64.

⁵³ *Yûnus*, 10/79; *Şu'arâ*, 26/37. Zemahşerî, Hz. Musa'nın, sihirbazların yaptıklarını boşa çıkardığını ve bir bakıma "Ben, sihirbaz değilim, yaptıklarım da sihir değildir. Benim yaptığım, değil, asıl sizin yaptıklarınız, sihrin ta kendisidir" demek istemiştir. Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/363.

⁵⁴ *Neml*, 27/13-14.

⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/351. Ayrıca bkz. Ebü'l-Hasen Saïd b. Mes'ade el-Mücâşiî el-Ahfeş el-Evsat, *Me'âni'l-Kur'ân*, (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1990), 2/464; Kurtubî, *el-Câmiü' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/163; Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâikü't-te'vil*, 3/588; Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, (Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, H/1414), 4/148.

⁵⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, 17/397.

⁵⁷ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muħîf*, (Beyrût: Dârü'l-Fikr, H/1420), 8/216.

⁵⁸ Muhammed Cemâluddîn Kâsimî, *Mehâsinü't-te'vil*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, H/1418), 6/519; Merâğî, *Tefsîr*, 19/122.

"Soydaşları bize kulluk/kölelik ederlerken bizim gibi iki adama mı inanacağız!"⁵⁹ diye tepki göstermeleri örneğinde görülmektedir.⁶⁰ Nitekim bir toplumun veya bir insan grubunun fitratı bozulmuş ise onlara en apaçık deliller sunulsa da iflah olmaları mümkün değildir. Hatta onların, küfür ve kibir bataklığına gittikçe saplanmaları söz konusudur.⁶¹

Hız. Nuh dönemindeki mele' ve mütrefin grubun Vedd, Suvâ, Yegûs, Yeûk ve Nesr'i⁶²; Mekke'dekiler ise Hübel, Lât, Menât ve Uzzâ gibi putları paravan yaparak toplumu yönlendirdiği görülmektedir.⁶³

"Firavun'un kavminden yöneticiler şöyle demişlerdi: "Şüphesiz ki bu, sizi yurdunuzdan çıkarmak isteyen çok bilgili/usta bir büyüdüdür."⁶⁴

Ayetin zahirine göre "Şüphesiz ki bu, sizi yurdunuzdan çıkarmak isteyen çok bilgili/usta bir büyüdüdür" diyenler, Firavun'un yardımcıları, destekçileri, onun yönetimi sayesinde zenginleşen kişilerdir. Zemahşerî, bu sözün Firavun ve bürokratları tarafından söylendiği görüşündedir. Zemahşerî, bazı sözlerin yetkili idareci tarafından gündeme getirilmediğini; ona en yakın kimseler/bürokratlar tarafından halk tabakasına iletilmediğini kaydetmiştir.⁶⁵

Adı geçen grubun Hız. Musa'ya sihirbaz demelerinde bir gariplik bulunmaktadır. Halbuki ülkeyi sihirbazlarla yönettikleri, insanları etki altında tuttıkları, bütün hayatlarını sihir üzere bina ettikleri açıkça görülmektedir. Ama onlar, bir bakıma gerçeği tersyüz ederek insanlara yanlış doğru kabul ettirme sanatı olan sihirle çıkarlarını sürdürmeye çalışmış; zulmü adalet, köleliği özgürlük, şerri hayır, kötülüğü iyilik olarak göstermiştir. İşbirliği yaptıkları sihirbazların farklı çalışma alanları vardı: Kimileri siyaseti yönlendiren politika sihirbazı; kimileri ülkenin insanına mevcut sistemle nasıl birlikte yaşayabileceklerinin eğitimini veren eğitim sihirbazı; kimileri ekonomik düzenin kendilerince sağlıklı yürümesi için çalışan ekonomi sihirbazı; kimileri de halkın oyun ve eğlencesinin sihirbazı durumundaydı denebilir⁶⁶ Onların durumu bu merkezde iken kalkıp Hız. Musa'ya sihirbaz demeleri, sığ bir yorum ve kuru iftiradan öteye geçmediği kısa sürede anlaşılacaktır.⁶⁷

⁵⁹ *Müminûn*, 23/47.

⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/352.

⁶¹ Bkz. Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdullah b. Nâsır es-Sa'dî en-Nâsırî, *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsîri kelâmi'l-mennân (Tefsîru's-Sa'dî)*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 811.

⁶² *Nûh*, 71/23.

⁶³ *Necm*, 53/19-20.

⁶⁴ *A'râf*, 7/109-110. Ayrıca bkz. *Şu'arâ*, 26/34-35.

⁶⁵ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/109, 3/310.

⁶⁶ Bakırcı, *Sure A'raf*, 123-124.

⁶⁷ Burada doğal olarak bazı sorular ortaya çıkıyor: Hız. Musa, Firavun ve onun idaresi için nasıl bir tehlike oluşturuyordu? Onun gibi, kimsesiz ve köle bir toplumdaki gelme birisi, kendi vatandaşlarının "tanrı" olarak taptığı Firavun gibi güçlü ve zengin bir hükümdara karşı nasıl tehdit edebiliyordu? Niçin, Firavun hanedanı ve ileri gelenleriyle, Hız. Musa'nın onları iktidardan etmek ve Mısır'dan kovmak niyetinde olduğu hususunda yaygara koparıyorlardı? Hız. Musa, Allah'tan gönderilen bir peygamber olduğu ve İsrailoğulları'na özgürlük

Her ümmetin mele' ve mütrefin kesimi, peygamberlere sihirbaz, getirdikleri ilke ve prensiplere de (kitap/suhuf) sihir demekten geri durmamış, toplumlarını yalan yanlış haberlerle manipüle etmişlerdir. Hz. Peygamber ve Kur'ân, buna en canlı örnek olarak verilebilir.⁶⁸

2.4. Toplumda Bozgunculuk Yapmakla İtham Etmişlerdir

*"Firavun'un kavminden ileri gelenler/yöneticiler dediler ki: "Musa'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar diye mi bırakacaksın?" Firavun, "Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.*⁶⁹

Zemahşerî, bu ayeti açıklarken "Şayet Firavun, Hz. Musa ve kavmini yanında tutup gözetim altında tutmasaydı, bir nevi onları serbest bırakmış olacaktı ki bu ise onların toplumda bozgunculuk yapmaları demek manasına gelecekti" diye bir yorumda bulunmuştur.⁷⁰

Firavun'un yakın çevresi, ona Hz. Musa ile müminleri serbest bırakmamasını, onları alıkoymasını önermişlerdi. Onların bu önerisi, inanç farklılığından ileri geldiği gibi ekonomik bir boyuta sahip olduğu söylenebilir. Nitekim serbest bırakılmasını istemedikleri Musa'nın kavmi, onların köleleriydi. Onların devlet düzeninin alt sistemini ayakta tutuyor; ülkenin imarı, tarımı, ticareti hatta bürokratik işlerinden hep onlar sorumluydu. Onlar, adeta hâkim güçlerin hizmetçileriydi ve bütün işlerini onlara yaptırıyorlardı. Durum böyle iken egemen güçler onlara hiç hayat hakkı tanımıyorlardı. Gerektiğinde en acımasız işlerde hayatlarını yok ediyor; oğullarını öldürüyor, kızlarını ise iffet ve hayadan yoksun bırakıp sefil bir hayata mahkûm ediyorlardı. Mevcut statükonun değişmemesi adına mele' ve mütrefin kadronun, işte bu saiklerle Hz. Musa ile kendisine iman edenleri denetim ve gözetim altında tutulmasını Firavun'a teklif ettiği kuvvetle muhtemeldir.⁷¹

2.5. Yalancılıkla İtham Etmişlerdir

İsteğinden başka herhangi bir şey talepte bulunmamasına rağmen, Firavun ve çevresinde niçin bir devrim korkusu vardı? O ana kadar aralarında, hiçbir politik konuşma geçmemiş olması nedeniyle, bu sorular özellikle önem taşımaktadır. Cevabı şudur: Hz. Musa'nın Peygamberlik iddiası, başlı başına politik yapıyı da içeren mevcut hayat sistemini baştan aşağıya değiştirecek tam bir inkilâbı gerçekleştirmeyi ifade ediyordu. Hz. Musa, peygamber olduğunu ileri sürdüğü zaman, Firavun ve çevresinin politik, toplumsal ve kültür ihtilâli tehdidini hissetmiş olmaları bundandır. Bkz. Mevdûdî, *Tefhim*, 2/75.

⁶⁸ Bkz. *En'âm*, 6/7; *Hûd*, 11/7; *Yûnus*, 10/2; *Enbiyâ*, 21/3; *Sebe'*, 34/43; *Saffât*, 27/15; *Zuhruf*, 43/30; *Ahkâf*, 46/7; *Kamer*, 54/2; *Müddessir*, 74/24.

⁶⁹ *A'râf*, 7/127.

⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/142.

⁷¹ Bkz. Bakırcı, *Sure A'râf*, 137.

Peygamberler, mele' ve mütrefin grubu tarafından sapıklıkla itham edildiği gibi yalancılıkla da itham edilmiştir.

*"Kavminden kâfir olan yöneticiler şöyle demişlerdi: "Biz seni bizim gibi bir insandan başka bir şey olarak görmüyoruz. İçimizden, basit görüşlü, en rezillerimizden başkasının da sana uyduğunu görmüyoruz. Sizin bize karşı hiçbir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancılar olduğunuzu sanıyoruz."*⁷²

Zemahşerî, ayetin tefsirine girmeden mele' sözcüğünü "iktidar erkini ellerinde bulunduran eşraf", "politikadan anlayan kimseler", "birbirleriyle dayanışma içinde bulunanlar", "insanların kalplerini korkuyla dolduranlar" ve "ham hayal ile yaşayan ve sapık görüşlere sahip kimseler" şeklinde tanımlamıştır. Zemahşerî, onların peygamberleri kendileri gibi bir insan olarak görmeleri, kendilerinden daha üstün olarak kabul etmemelerindeki amacın, peygamberlik gibi bir vasfı, insana layık görmemelerinden ileri geldiği kanaatindedir. Çünkü onlar, peygamberin ancak meleklerden seçileceğini iddia ediyorlardı.⁷³ Bir peygamberin "Ben, Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim" demesi, onun yalancılıkla itham edilmesi yeterli sebep olduğu görülmektedir.

Firavun'un Hz. Musa'ya "Eğer bir mucize getirdiyse ve gerçekten doğru söylüyorsan, onu ortaya çıkar"⁷⁴ demesi de zımnen onu yalancı diye itham etmesi anlamına gelmektedir. Zemahşerî, Firavun'un Hz. Musa'ya "Şayet iddia ettiğin gibi seni gönderen tarafından sana bir mucize verilmişse, bekleme, hemen getir ki doğru konuştuğun bilinsin!" dediğini kaydetmiştir.⁷⁵

2.6. Cin Çarpmış ve Delirmiş Biri Olarak İtham etmişlerdir

Mele' ve mütrefin çevrenin tavırlarından biri de toplumu inananlar aleyhine yanlış enforme etmek, manipülasyon ve dezenformasyon yapmaktır. Bu, onların rutin metotları arasında yer almaktadır. Onlar, peygamberler hakkında insanlara kimi zaman "Bu, sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir", kimi zaman "Eğer Allah dileseydi, kesinlikle melekleri indirirdi" demeleri yanında onları "cinlenmiş" olmakla itham etmişlerdir.

*"Bu, yalnızca kendisinde cinlenmişlik bulunan bir adam (insan)dır. (Öyle ise) bir süreye kadar onu gözetleyin (bakalım)!"*⁷⁶

Zemahşerî, toplumu tarafından "cinlenmiş", "cinnet getirmiş" diye itham edilen Hz. Nuh'un, aslında onların nezdinde akıllı biri olduğu ve hikmet dolu konuşma becerisine sahip olduğu bilindiği halde onun "mecnun" diye nitelendiği görüşündedir.⁷⁷

⁷² Hûd, 11/27. Ayrıca bkz. A'râf, 7/66.

⁷³ Zemahşerî, el-Keşşâf, 3/351.

⁷⁴ A'râf, 7/106.

⁷⁵ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/138.

⁷⁶ Müminûn, 23/24-25.

⁷⁷ Zemahşerî, el-Keşşâf, 3/182.

Hız. Nuh'tan Hız. Peygamber'e kadar bütün peygamberler, deli veya mecnun diye nitelenmiştir. Bu iftira neredeyse bütün toplumların ortak paydası olmuştur denebilir.⁷⁸

Toplumlar, özellikle onların ileri gelenleri, kendilerini şirkten tevhide, başka bir deyişle insanların kulluğundan Allah'ın kulluğuna çağırın peygamberlere birçok iftira atmamakla kalmamış, kimi zaman onları öldürmekle tehdit etmişlerdir.

2.7. Peygamberler ve Müminlerle Alay Etmiştir

Alay etme, bir bakıma farklı tehditlerin habercisi durumundadır. Zira alay etme safhası amacına ulaşmadığında kaba davranma ve ölümle tehdit etme kaçınılmaz olmuştur.

Her ne suretle olursa olsun bir başkasıyla alay etmek, inancı hakkında onu incitecek ve rencide edecek biçimde küçük düşürmek, insan onuruyla bağdaşmayan aşağılık bir davranıştır. Daha çok, eğlenceli bir üslupla takınılan bu tavır, aslında sahibini küçük düşüren, maskaraya çeviren bir harekettir. Öyle ki alay eden kimse, fıtratı kirlenmemiş insanlar tarafından ciddiye alınmaz.

Alay eden kimse, çevresindeki onurlu kişilerce pek takdir edilmezken, ahirette ise vahim sonuçlar ile karşılaşacaktır. O, yaptıklarından nedamet duyacak, "Allah yanında (kullukta) yaptığım kusurlardan dolayı bana yazıklar olsun. Doğrusu ben, (Allah'ın diniyle, peygamberiyle ve müminlerle) alay edenlerdendim" diyecek⁷⁹ ve aşağılatıcı bir azapla yüz yüze gelecektir.⁸⁰

*"İnkâr edenlere bu dünya hayatı güzel görünür. Bu sebeple, iman edenlerle alay ederler. Ama, kıyamet günü Allah'a karşı sakınma duygusu taşıyanlar, onlardan daha üstün olacaklardır. Allah, dilediği kimselere hesapsız rızık verir."*⁸¹

İnkâr edenler, başka bir ifadeyle nankörler, dünya hayatının süsüne daldıklarından, gözleri başka gerçekleri görmediğinden yoksul müminler ile alay ediyor, onların esenliği kavuşmasını istemiyorlar.⁸²

Bütün peygamberlerle de alay edilmiştir; bu yüzden alay edenleri alay ettikleri şey (çepeçevre) kuşatmıştır.⁸³ Peygamberler ve onlara inanan müminlerle alay edenler, sadece küfrünü açığa çıkaran ve savaş halini ilan edenler değil; aksine ikili ve ikircikli hareket eden münafıklar da alay etmiştir: *"Sadakalar hakkında, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekıştırıp onlarla alay edenler var ya, Allah da onlarla alay edecektir. Onlar için elem verici azap vardır."*⁸⁴

⁷⁸ Konuya dair geniş bilgi için bkz. *Sebe*, 34/8; *Saffât*, 37/14, 36; *Duhân*, 44/14; *Zariyât*, 51/39, 52; *Tûr*, 52/29; *Kamer*, 54/9; *Kalem*, 68/51; *Tekvîr*, 81/22.

⁷⁹ *Zümer*, 39/56.

⁸⁰ *Câsiye*, 45/9.

⁸¹ *Bakara*, 2/212.

⁸² *Zemahşerî, el-Keşşâf*, 1/254-255.

⁸³ *En'âm*, 6/10; *Enbiyâ*, 21/41.

⁸⁴ *Tevbe*, 9/79.

Onların, müminleri alaya almalarının temel nedeni, kendilerinin şek, şüphe, isyan ve tuğyan hastalığına müptela olmalarından ileri gelmektedir. Zaten Allah, onların hasta kalpli olduğunu zikretmektedir. Hastalık sendromu, dört şey üzerine kuruludur: Onlar fesat, zaaf, noksanlık ve zulmet gibi unsurlardır.⁸⁵

Müslümanlardan birisi, bol miktarda mal getirdiği zaman münafıklar: *"Bu riyakâr bir adamdır."*; bir başka Müslüman azıcık bir malla geldiğinde ise *"Allah'ın bu mala ihtiyacı yoktur"* diyerek alay ediyorlardı.⁸⁶ Bu konuda sahabilerden Ebû Mes'ûd el-Bedrî (ö.42/662), kendisinin de bizzat yaşadığı şu tabloyu haber vermektedir: Sadaka vermeyi emreden ayet⁸⁷ nazil olduğunda ücret karşılığı sırtlarında yük taşıdıklarını, bu yolla bir şeyler kazanıp ondan sadaka verdiklerini, arkadaşlarından Abdurrahman b. Avf'ın (ö.32/652) gelerek bol miktarda bağışta bulunduğunu; ne var ki müşriklerin can dostları münafıkların onun hakkında *"Gösteriş ve riyakârlık yapıyor"* dedikodu yaptıklarını söylemiştir.⁸⁸

"Nuh gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanından her geçtiklerinde onunla alay ediyorlardı. O da "Bizimle alay ediyorsunuz ama, biz de sizin alay ettiğiniz gibi sizinle alay edeceğiz." dedi."⁸⁹ Hz. Nuh'un kavmi, ona iman etme şöyle dursun, gemi inşa ederken *"Nuh! Peygamber olduktan sonra şimdi de marangozluğa mı başladın?"* diye onunla alay ediyorlardı.⁹⁰ Burada Hz. Nuh'un onlara karşı edilgen davranmadığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

3.Peygamberleri ve Müminleri Tehdit Etme Yöntemleri

Kur'ân ayetleri dikkatlice incelendiğinde mele' ve mütrefin çevrenin hem peygamberleri hem onlara iman edenleri küçümsedikleri, horladıkları ve payladıkları görülecektir. Onlar tarafından müminlere her türlü psikolojik baskı uygulanmış, öyle ki birçok dönemde bu yöntem kuvveden fiile geçmiş, peygamberler ve onlara inananlar doğup büyüdükleri memleketten hicret etmişlerdir. Kimisi bir süre sonra anayurduna dönmüş kimisi de hicret ettiği yerde davet görevini yerine getirmiştir.

3.1.Peygamberler ve Müminleri Hüsrana Uğratmakla Tehdit Etmişlerdir

⁸⁵ Şemsüddîn Ebû Abdullah İbn Kayyım el-Cevziyye, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Beyrût: Mektebetü'l-Hilâl, H/1410), 116.

⁸⁶ Bkz. Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Riyâd: Dârü't-Tayyibe, 1999), 2/375.

⁸⁷ *Tevbe*, 9/103.

⁸⁸ Buhârî, *Zekât* 10; *İcâre* 13; Tefsîr, *Berâe* 11; Muslim, *Zekât* 72; Nesâî, *Zekât* 48.

⁸⁹ *Hud*, 11/38.

⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/393.

Topluma yön veren mele' ve mütrefin çevrenin tehditlerinden biri de peygamberleri ve müminleri korkutmalarıdır. Şu ayet bu konuya dair somut bir delildir: "*Kavminden ileri gelen inkârcılar: "Eğer Şuayb'a uyarmanız, muhakkak siz ziyana uğrarsınız!" dediler.*"⁹¹

Hiz. Şuayb'ın kavminden ileri gelen ve iktidarı ellerinde bulduranlar, toplumun alt tabakasından iman etmeye niyetlenenlere "*Şuayb'a iman eder ve onun dediklerine uyarmanız, kesinlikle zararlı çıkarsınız*" demişlerdir. Zemahşerî, onların bu tutumunu "hidayeti dalalet/sapıklıkla değiştirenler kimseler" olarak değerlendirmiştir.⁹²

Hiz. Şuayb'a inanan müminlerin mi yoksa idare erkini ellerinde bulduran ve tüm yetkileri üstlenen bu çevrenin mi hüsrana uğrayacağını ancak Allah bilir. Hüküm, bütünüyle Allah'a aittir. Malum olduğu üzere Allah, vaadinden caymayandır. Allah gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda müminlerin yanındadır, destekleyicisidir, koruyucusudur. Allah, söz konusu ayetin peşinden "*Şuayb'ı yalanlayanlar, sonunda hüsrana erdiler*" haberini vermektedir.⁹³

Zalimlerin baskı ve zulümlerinde ileriye gidip şımarmaları, bir bakıma diğer insanların onlara engel olmamasından kaynaklanmaktadır. Zemahşerî, delil olarak "*Kendilerine yapılan uyarıları unuttunca, kötülükten engelleyenleri kurtarmış, haksızlık edenleri de yapmakta oldukları kötülükler nedeniyle çok kötü bir azaba çarptırmıştık*" ayetini getirmiştir.⁹⁴

3.2. Peygamberler ve Müminleri Memlekette Kovmakla Tehdit Etmişlerdir

Peygamberler ve çevresinde bulunan müminlerin maruz kaldığı baskı ve şantajlar arasında ana-baba yurdu olan memleketlerinden kovulma/çıkarılma da vardır. Bunun en canlı örneği Hiz. Lut ve Hiz. Şuayb'ın kavminde görölmektedir. Malum olduğu üzere Hiz. Lut'un toplumu "cinsel özgürlük" içinde olmuştur. Erkek dileyen kadınlara, kadının dilediği

⁹¹ *A'râf*, 7/90. Mevdûdî ise Zemahşerî'nin kısa yorumunu biraz daha açarak şöyle demiştir: "Bu cümleyi üstünkörü geçmemeli, bilâkis içerdigi anlamları derinliğine düşünmeliyiz. Medayin'in ileri gelenleri ve şefleri şöyle söyleyerek halkı bu hususta kandırmak istediler: "Dürüstlük, doğruluk, ahlâk ve iyilik gibi hususları temel ilkeler kabul eder ve uygularsak, biz o zaman tümüyle mahvoluruz. Biz ticaret ve alışverişimizde doğruluk ve dürüstlüğe uyar ve mesleğimizi bunlara göre sürdürürsek, ticaretimiz kesinlikle büyüyemez, serpilemez. Bunun yanında, en önemli kervanların, güzergahlarının keşiştiği bölgede yer alan şu coğrafi konumumuzdan yararlanamaz, bu yörenin uslu vatandaşları olur ve kervanların geçip gitmelerine bir şeyler yapmadan seyirci kalırsak işte o zaman bu stratejik durumun sağlamakta olduğu bütün siyasî ve ticarî avantajlarımız bitti demektir. Bu da komşu ülkelere karşı olan hakimiyetimiz ve etkinliğimizin de bir sonu demektir". İşte bu "mahvolma" korkusu sadece Hiz. Şuayb'ın kavmine özgü bir olay değildir. Sefih toplumlar, hak, doğruluk ve dürüstlük hakkında, her zaman aynı tedirginliği duymuşlardır. Yalan, üçkağıtçılık ve ahlâksızlığa başvurmaksızın ticaret, siyaset ve diğer dünyevi işlerin yürütülmesinin imkânsız olduğu düşüncesi tarih boyunca bütün iflas etmiş toplumların görüşü olagelmiştir. Bundan dolayı da Hak Davete karşı her zaman yapılan en büyük itiraz, "hep eğer bilenen o dalavereli yollar bırakılır ve doğru yola uyulursa ilerleme sağlanamayacağı ve toplumun yıkılacağı" konusundadır. Bkz. Mevdûdî, *Tefhim*, 2/61.

⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/131.

⁹³ *A'râf*, 7/92.

⁹⁴ *A'râf*, 7/165. Ayrıca bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/437.

erkeklerle birlikte olmuş; insanın doğasına aykırı olan bu cinsel özgürlük, daha sonra erkeklerle erkeğin beraber olmasını getirmiştir. Söz konusu cinsel sapıklığı toplumsal düzeyde yaşayan ilk toplumun, Hz. Lut'un toplumu olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁵

Hz. Lut "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Kadınları bırakıp şehvetiniz yüzünden erkeklere gidiyorsunuz. Doğrusu siz taşkınlık yapan bir topluluksunuz"⁹⁶ diye uyardığında ise onların verdiği cevap "Çıkarın şunları memleketinizden. Çünkü onlar, temizlik taslayan insanlardır"⁹⁷ sözü olmuştur.

Hz. Şuayb'ın gönderildiği Medyen toplumundaki mele' ve mütrefin değer yargıları ve müminlere tavırları, Hz. Lut'un toplumundan pek farklı değildir. Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb, ölçü ve tartıda hile yapan, ülkede bozgunculuk çıkararak, tehdit ve şantajla insanları Allah'ın yolundan alıkoyan kavmini çok tanrıçılıktan uzaklaştırıp Allah'a tapmaya çağırılmış ama kavminin üst düzey yetkilileri (mele') Hz. Şuayb'ı yalancılıkla itham etmiş, tavsiyelerine karşı çıkmış, müminleri baskı altına almış ve memlekette sürmekle tehdit etmiştir.⁹⁸

Onların Müslümanlara tahammülleri bulunmadığından Hz. Şuayb'ı ve ona inananları ya kendi dinlerine dönmek ya da sürgüne göndermekle tehdit ediyorlardı. Çünkü onlar, kendilerini memleketin sahibi olarak görüyor, başkalarını ise köle ve emir kulları pozisyonunda kabul ediyorlardı. Onlara göre Müslümanların memlekette hiçbir hakları yoktur; tek seçenekleri, kurulu düzene itaat etmeleridir. Bu yargı, her dönem ve coğrafyadaki mele' grubunun ortak paydasıdır.

Anayurdundan çıkarılmakla tehdit edilen sadece Hz. Lut ile Hz. Şuayb peygamberler değildir. Son peygamber Hz. Muhammed de aynı tehditle karşılaşmış, hatta bir süre sonra Mekke'den Medine'ye hicrete zorlanmıştır.

"Kâfir olanlar, peygamberlerine şöyle demişlerdi: "Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız ya da dinimize döneceksiniz!" Rableri de "Zalimleri mutlaka helak edeceğiz! Onlardan sonra sizi o yerde yerleştireceğiz" diye onlara vahy etmişti. İşte bu (durum) makamımdan korkan ve tehdidimden sakınanlar içindir."⁹⁹

Tarihte müminleri yurtlarından çıkarmakla tehdit eden ve baskı altına almaya çalışan kesim, sadece mele' ve mütrefin grup değildir. Hatta Müslümanların arasında hayat süren, kimi zaman Mescid-i Nebi'de salt riyakâr amaçlarla birinci safta namaza duran ama Mekke müşrikleriyle, Medine'deki Yahudilerle iş birliği yapan münafıkların da aynı tehditlere baş vurmuştur. Mesela Benî Mustalık Gazvesinden dönülürken münafıkların sarf ettiği şu sözler, buna örnek olarak verilebilir:

⁹⁵ A'râf, 7/79-80.

⁹⁶ A'râf, 7/80-81.

⁹⁷ A'râf, 7/82; Neml, 27/56.

⁹⁸ A'râf 7/85-86; Hûd 11/84-87.

⁹⁹ İbrâhîm, 14/13-14.

"Onlar: Şüphesiz ki Medine'ye dönersek, üstün olan (taraf), zayıf olanı mutlaka oradan çıkaracaktır!" diyorlardı. Oysa izzet; yalnızca Allah'a, Elçisine ve müminlere aittir fakat münafıklar (bunu) bilmezler."¹⁰⁰

Aşağıdaki ayetten ise mele' ve mütrefnin, sadece alay etme, müminleri hüsrana uğratma, dinden döndürme veya memleketten çıkarma tehditleriyle yetinmediğini; aksine yer yer ve zaman zaman müminleri öldürdükleri anlaşılmaktadır.

"Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler..."¹⁰¹

4.Mele' ve Mütrefin'i Bekleyen Kaçınılmaz Son

Kur'ân'ın bildirdiğine göre tarihte mazlumlara her türlü zulmü reva gören zalimlerin, sözün bittiği aşamada ya edilgen edilmiş veya tarihten silinmişlerdir.

Yüce Allah, asla sapıklığı ve hayasızlığı emretmez. Ama bozguncu önderlerin mevcudiyeti bile o milletin sarsıldığının ve Allah'ın takdir ettiği cezaya çaptırılacağına bir göstergesidir. Bazen bu ceza toplumsal boyutta gerçekleşir. Nedeni ise toplumdaki bütün sosyal katmanların, bozguncu liderlerin varlığına, yaşamına ve olumsuz aktivitelerine izin vermeleri, hatta kimi zaman ondan hoşnut olmaları, Allah'ın bu değişmez yasasının gerçekleşmesine neden olmuştur.

"Bir şehri helâk etmek istediğimiz zaman, oranın (şımarık) ileri gelenlerine emrederiz, orada fâsıklık ederler! Bunun üzerine, haklarında azap sözü kesinleşir (haklılık kazanır). Biz de orayı yerle bir ederiz."¹⁰²

Ayetteki "mütrefin" yani "şımarık ileri gelenler", başka bir ifadeyle "servetleriyle küstahlaşanlar", her toplumda refah içinde yaşayan; bir tarafta serveti, diğer tarafta emrine amade hizmetçileri bulunan ve bolluk bereket içinde yüzen aristokrat kesimdir. Onlar her türlü konfordan ve iktidar erkenden nemalanırlar. Bir süre sonra içlerine rehavet çöker, bozulurlar. İnsanî değerlerini yitirir, hayasızlığa dalar, büyük günahlarda ısrar ederler.¹⁰³ Kendilerini dokunulmaz, la yüsel ve rakipsiz görürler. Yaptıkları, bir süre sonra Allah'ın "gayûr" sıfatının devreye girmesine neden olur ve Allah'ın değişmeyen sebep-sonuç yasası gerçekleşir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Münâfikân, 63/8.

¹⁰¹ Âl-i İmrân, 3/195.

¹⁰² İsrâ, 17/16.

¹⁰³ Onların büyük günaha ısrarlı davranmaları, zenginliğin kendilerini olumsuz yönde etkilemesindedir. Allah'a şükretmeleri gerekirken, onun nimetlerine nankörlük etmişler, nefislerinin arzularına uymuşlar ve böylece Allah'ı unutmuşlardır. Ayette geçen "büyük günah", oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu ifade ile şirk, küfür, ateizm, ahlaksızlık, fasit ameller vs. kast olunmuştur. Bkz.

Mevdûdî, *Tefhim*, VI/93.

¹⁰⁴ Ra'd, 13/11. Zemahşerî, bu ayete ilişkin şu açıklamayı yapmıştır: "Bir toplum, günahlarını ve olumsuzluklarını çoğaltmak suretiyle güzel yönlerini değiştirmedikçe Allah, onlara verdiği bolluk ve bereketi değiştirmez." Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/517.

Zemahşerî, ayetteki '*istediğimiz zaman*' ibaresini "Yani bir kavmin helâk olma zamanı yaklaştığında, hatta kendilerine verilecek çok az bir mühlet kaldığında biz, onlara emrederiz, onlar da fâsıklık ederler, yoldan çıkarlar" şeklinde yorumlamış ve "*Buradaki 'emrederiz' emir kipindeki ibare/ifade, mecazî anlamdadır; çünkü Allah'ın onlara günah ve çirkin olan fâsıklığı emretmesi düşünülemez*" diye eklemiştir. Bu ise ifadenin mecazî olmasını gerektirir. Başka bir ifadeyle Allah, onlara sayısız nimetlerini bahşetmiş ama onlar, bu nimetleri, günahlarına ve şehvî arzularına basamak yapmışlardır. Bu yetmiyormuş gibi olayı, kendilerine emredilmiş gibi değerlendirmiş, etrafa lanse etmişlerdir. Allah, onlara dünya nimetlerini, şükretsizler ve hayır yolunda kullansınlar diye vermiştir. Allah, onları sağlıklı, güçlü-kuvvetli bir şekilde yaratmış, kendilerine hayır ve şer işleme özgürlüğünü vermiş, onlardan gûnahtan sakınmalarını istemiş, ne var ki onlar fâsıklığı, fîsk-u fücûru tercih etmiştir. Onlar, fâsıklığı tercih ettiklerinden ve kendilerini Allah'a yaklaştıran güzel davranışlara yanaşmadıklarından üzerlerine azap hak olmuş ve Allah, onları yerle bir etmiştir diye yorumda bulunmuştur.

Sonuç

Kur'ân'da birçok peygamberin içinden gönderildiği toplumlarıyla yaşadıkları anlatılmıştır. Kur'ân, onları kıssalar şeklinde sonraki nesillere aktarmıştır. Zaman ve mekâna göre toplumların örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri farklılık gösterse de peygamberlere karşı gösterdikleri tepki ve reaksiyon, neredeyse hep aynı olmuştur.

Mele' ve mütrefîn, sözlük anlamda ele alındığında, neredeyse her yönetim mekanizmasında gerek sivil gerekse askerî toplumlarda üst düzey bürokraside yer alan, sermayedâr, elit takım, ekâbir ve eşraf diye nitelenen çevre olduğu görülmüştür. Kur'ân'ın genişçe haber verdiği göre, peygamberlere karşı grup halinde karşı çıkanlar, mele' ve mütrefîn çevre olmuştur denilebilir. Özellikle Hz. Musa dönemindeki idarî/Firavun, askerî/Hâmân, malî/Kârûn ve dinî/Belam gibi zulmün ve dinî değerleri fütursuzca emellerine alet eden simge isimler dikkat çekmektedir. Bu nedendir ki Hz. Musa ve kavminin kıssası, Kur'ân'daki en uzun kıssalardandır. Hem Mekkî hem Medenî surelerde Hz. Musa'nın kıssası detaylıca anlatılmaktadır.

Mele' ve mütrefîn diye nitelenen ve neredeyse her zaman ve zeminde vücut bulan bu grup, toplumu şirkten/politeizmden tevhide, zulümden adalete, karanlıktan aydınlığa çağıran kimselere en dayanılmaz sıkıntıları yaşatmışlardır. Onların bu konudaki ortak paydaları, salt çıkar ve statülerini koruma refleksi olduğu söylenebilir. Onların, kimi zaman din istismarına, vatan/toprak duyarlılığını paravan yaptığı da görülmüştür. Mesela Firavun'un, çevresindekileri "*Şüphesiz ki Musa, sizi yurdunuzdan çıkarmak isteyen çok bilgili/usta bir büyüdü*" (Arâf, 7/109-110; Şuara, 26/34-35) sözüyle galeyana getirmesi, bunun en açık delilidir. Çünkü insanın, toprak objesine bağlılığı fitrî bir hakikattir.

Mele' ve mütrefin grubu oluşturan bireylerin iş kolları, pozisyon ve statüleri farklı olsa da zulüm ve işkence bağlamında aynı paydada bulunduğu tespit edilmiştir. İnsanların mutlu olmasından başka hassasiyeti olmayan kimselere, akıl almaz iftiraların yapıldığı görülmüştür.

Allah'a davet edenler ile mele' ve mütrefin arasındaki mücadelenin mihenk taşı durumundaki mesaj "Biz, herhangi bir ülkeye bir uyarıcı gönderdiğimizde mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri, 'Biz, size gönderilmiş şeyi inkâr ediyoruz' demeleridir." (Sebe, 34/34)

KAYNAKÇA

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mü'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: el-Matba'atu'l-İslâmiyye, 1982.

Ahfeş el-Evsat, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mucâşî el-Belhî. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Hudâ Mahmûd Karâa. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1990.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Saîd b. Mehrân. *Mü'cemü'l-fürûk el-lügaviyye*. thk. Beytullâh Bayyât. Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, H/1412.

Bakırcı, Mehmet. *Sure A'raf*. Konya: Serendib Yayınları, 2018.

Dozy, Reinhart Pieter Anne. *Tekmiletü'l-me'âcim el-Arabiyye*. çev. Muhammed Selîm en-Na'imî. Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İ'lâm, 1979.

Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf. *el-Bahrü'l-mühît*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. Beyrût: Dârü'l-Fikr, H/1420.

Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî. *el-Külliyât mü'cemün fi'l-müstlahât ve'l-fürûk el-Arabiyye*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.

Ebü Zehra, Muhammed. *Zehretü't-Tefâsîr*. Beyrût: Dârü'l-Fikr el-Arabî, ts.

Ebyârî, İbrâhîm b. İsmâîl, *el-Mevsû'atü'l-Ḳur'âniyyetü'l-müeyssere*. Kâhire: Müessesetü Sicilli'l-Arab, 1984.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî. *Tehzîbü'l-Lüga*. thk. Muhammed Avd Mu'rib. Beyrût: Dârü İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, 2001.

Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân Halîl b. Ahmed b. Amr. *Kitâbü'l-ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm Samarraî. Kâhire: Dârü Mektebeti'l-Hilâl, ts.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî. *Cemheretü'l-lüga*. thk. Remzî Münîr Ba'labekî, Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mü'cemü mekâysi'l-lüga*. Beyrût: Dârü'l-Ciyl, 1991.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. İbrâhîm Ramazân. Beyrût: Dârü ve Mektebetü'l-Hilal, H/1410.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Samî b. Muhammed Selâme. Riyâd: Dârü't-Tayyibe, 1999.

İbn Manzûr, Ebû Fadl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. Beyrût: Dâri Sâdır, 1300.

İbn Sîde, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhassas*. Beyrût: Dâri İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 1996.

İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî. *ez-Zâhir fî Me'anî kelimâti'n-nâs*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî. Dimaşk: Dâri'l-Kalem, H/1412.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn. *Mehâsinü't-te'vil*. Beyrût: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, H/1418.

Kutub, Seyyid b. İbrâhîm b. Huseyin eş-Şâzilî. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. Beyrût: Dâri's-Şürûk, H/1412.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiü'li ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Bardûnî-İbrâhîm Utfayş. Kâhire: Dâri'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1964.

Magrâvî, Ebû Sehl Muhammed b. Abdirrahmân. *et-Tadabbür ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an bi sahîhi's-sünen*. Lübnân: Mektebetü Mişkât el-İslâmiyye, 2014.

Merâgî, Ahmed b. Mustafâ. *Tefsîrü'l-merâgî*. Kâhire. Mektebetü ve Matbaatü Mustafâ el-Babî el-Halebî, 1946.

Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâikü't-te'vil*. Beyrût: Dâri'l-Kelim et-Tayyib, 1998.

Neşvân el-Himyerî, Ebû Saîd Neşvân b. Sa'd b. Ebî Himyer. *Şemsu'l-ülûm ve devâ'ü kelâmi'l-Arab mine'l-külûm*. Beyrût: Dâri'l-Fikr el-Muâsir, 1999.

Nisâbü'rî, Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin el-A'rec en-Nisâbü'rî. *Garâibü'l-Kur'an ve regâibü'l-Furkân*. Beyrût: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

Ömer, Ahmed Muhtâr Abdülhamîd. *Mü'cemü'l-lügati'l-Arabiyye el-muâsıra*. Kâhire: Alemü'l-Kütüb, 2008.

Rızâ, Ahmed. *Mü'cemü metni'l-lüga*. Beyrût: Dâri Mektebeti'l-Hayât, 1958.

Sa'dî, Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh. *Tefsîrü'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsîri kelâmi'l-mennân (Tefsîrü's-Sa'dî)*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebûbekir Celâlüddîn. *Mü'cemü mekâlid el-ülûm fî'l-hüdûd ve'r-rüsûm*. Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb, 2004.

Şevkânî, Muhammed b. Alî. *Fethü'l-kadîr*. Dimaşk: Dâri İbn Kesîr, 1414.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî. *Câmi'ü'l-beyân fî te'vili'l-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Tarakçı, Muhammet. "Tahrif". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39: 422-424. İstanbul: 2010.

Vâhidî, Ebü'l-Hasan Ali. *el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Safvân Adnân Davûdî. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, H/1415.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Heyet. Kâhire: Dârü'l-Hidâye, ts.

Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve üyûni'l ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrût: Dârü'l-Küttâbi'l-Arabî, 1987.

Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd. *Esâsü'l-belâga*. thk. Muhammed Bâsil Uyûnusûd. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsîrü'l-vasît*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1422.